

Monikriisissä media kalibroi kansalaisen kriisitietoisuutta ja riskinottohalukkuutta

TIMO HARJUNIEMI

Amerikkalaisen journalistin ja filosofin Walter Lippmannin vuonna 1922 ilmestynyt klassikko-teos *Public Opinion* (Lippmann 1998) alkaa kohtaauksella, jossa joukko englantilaisia, ranskalaisia ja saksalaisia asuu saarella keskellä valtamerta. Vuosi on 1914 ja ainut yhteys ulkomaailmaan laiva, joka toimittaa sanomalehdet saarelaisille parin kuukauden välein.

Kun laiva jälleen saapuu syyskuun puolivälissä, ensimmäinen maailmansota on ehtinyt rai-vota jo viikkotolkulla. Saarelaiset ovat eläneet kuin ystävät, vaikka ovat tosiasiassa olleet vihollisia, kirjoittaa Lippmann.

Esimerkki kuvaa median vallan ilmeistä ulottuvuutta: tiedotusvälineet vaikuttavat, kuten Lippmann (1998, 3) toteaa, “päässämme oleviin kuviin”. Tiedotusvälineillä on kyky suunnata ihmisten huomio tiettyihin kysymyksiin, istuttaa ihmisten päähän tietyt ajatukset ja tuntemukset. Tiedotusvälineet luovat käsityksemme todellisuudesta. Jos saaremme asukkaat eivät ole lukeneet sanomalehdestä olevansa vihollisia, ovatko he itse asiassa vihollisia?

Lippmannin esimerkki avaa keskeisen näkökulman perinteisen uutismedian ja kasvavassa määrin myös sosiaalisen median algoritmien merkitykseen ja valtaan. Kenties mediainfrastruktuurin keskeinen yhteiskunnallinen funktio ei olekaan – toisin kuin liberaali mediateoria

olettaa – järkipärisen julkisen keskustelun mahdollistaminen tai valtaapitävien tarkkailu, vaan, banaalisti, kollektiivisen huomion suuntaaminen ja yhteisen tarkkaavaisuuden kalibrointi. Media virittää aistimme ja suuntaa keskittymisemme tiettyihin kysymyksiin, päättää siitä, mikä meitä ylipäänsä kiinnostaa.

Valta, jota media käyttää, on ennen kaikkea valtaa säädellä päässämme olevia kuvia. Tapahtumien loputtomasta galaksista media valitsee tietyt uutisaiheet, jotka täyttävät tietoisuutemme.

Tällainen huomiovalta korostuu kehittyneissä teollisuusyhteiskunnissa, joiden moniongelmaista luonnetta on kuvattu “monikriisin” (esim. Lähde 2023) käsitteellä. Monikriisillä viitataan yhteiskunnalliseen suhdanteeseen, jossa samanaikaiset, vaikeasti hallittavat ja vaikeasti ennakoitavat kriisit ilmastonmuutoksesta pandemioihin ja poliittisten ääri-ilmiöiden nousuun kietoutuvat yhteen toisiaan ruokkien ja uudenlaisia kriisejä luoden.

Monikriisin yhteiskunta on kuin kiihdytetty versio Ulrich Beckin (1992) diagnosoimasta riskiyhteiskunnasta. Beckin analyysissa vaurautta ja elintasoja takoneet politiikan ja tieteen läpimurrot globalisaatiosta kemikaaleihin ja monimutkaisuuden finanssi-instrumentteihin poikivat riskejä, joiden ennakointi on vaikeaa ja seuraukset pahimmillaan kohtalokkaita. Modernisaatioprosessi muuttuu maanisen refleksiiviseksi: olemme,

kiitos teknologisen kyvykkyyttemme ja alati likellä olevan median, tuskallisen tietoisia niistä eksistentiaalisista riskeistä, joita elintapamme väistämättä tuottaa.

Monikriisissä riski, kriisi tai hätätila muuttuu olemisen oletusasetukseksi, ja media toimii – tärkeää kyllä – kansalaisen ja riskin välisenä kosketuspintana. Kuvat päässämme ovat yhä useammin erilaisia hätätila- ja katastrofiskenaariorioita, joille altistumme mediasisältöjen kautta. Monikriisiä elävän kansalaisen päivät täyttyvät alati päivittyvien mediasyötteiden selailusta. Syötteiden välittämät uutiset ovat usein huonoja ja vaativat kansalaista pohtimaan omaa riskinsietotasoaan: pitäisikö vaihtaa sähkösovimus pörsisähköksi vai puoltaako päivän markkinahinta kiinteän sopimuksen solmimista? Entä uskalanko lähteä ulos tai ravintolaan hengittämään viruspattikkeliä täyttämää ilmaa?

COVID-19-pandemia ja siihen liittyvät mediasisällöt tarjoavat erinomaisen esimerkin median riskienhallinnallisesta funktiosta. Tilastokeskus (2021) kertoi markkinatutkimuslaitos Kantar TNS:n lukuihin vedoten, että suomalaisten päivittäin median parissa viettämä aika kasvoi koronakeväänä 2020 noin puolitoista tuntia vuodentakaisesta. Kaiken kaikkiaan suomalaiset kuluttivat ensimmäisenä koronakeväänä mediasisältöjä noin yhdeksän ja puoli tuntia päivässä. Kantar TNS kertoo, että korona kasvatti eritoten sanomalehtien verkkosivujen parissa käytettyä aikaa.

Luvut ovat hurjia mutta ymmärrettäviä. Eristyneisyys ja viruksen pelko liimasivat ihmiset mediasisältöjen ja erilaisten syötteiden ääreen. Yleisradio kertoi vuonna 2020 rinta rottingilla, että sen taajaan päivittynyt koronaseuranta-artikkeli nousi lukija-analytiikkayhtiö Chartbeatin kansainvälisessä vertailussa “vuoden sitouttavimpien artikkelien joukkoon” (Gustafsson 2020). Pandemia oli paitsi pelottava riski myös addiktiivinen uutistapahtuma, joka – tartuntahuippuineen ja -svantoinen – otti päivittyvän, digitaalisen epidemiauoriston muodon. Riskinotto-taso ja -halukkuus kalibroitiin päivittäin sen perusteella, millaisia tartuntalukuja media välitti ja millainen huomio viruksen uhalle annettiin.

Korona-aikana tiedotusvälineet tunnistivat roolinsa kansalaisten riskinsietokyvyn justeraajina. Jos kansalaiset saatiin piiloutumaan virukselta, oli vastuu kansalaisten usuttamisesta ostoskeskuksiin ja elokuvateattereihin niin ikään median harteilla. Helsingin Sanomien toimituspäällikkö Esa Mäkinen arvioi syksyllä 2021, että median pitää “rohkaista ihmisiä pois koronapelosta” (Nelskylä 2021). Päivittäiseen tartuntalukujen seuraamiseen totutetut, riskeiltä suojautuneet kansalaiset tuli vähitellen tuupata kohti tavanomaisempaa arkea. Syyskuussa 2021 Helsingin Sanomat kertoikin muuttavansa koronauutisointinsa painopistettä: pandemialukujen jokapäiväisestä seurannasta siirrytään kohti aikaa, jossa virus ei enää hallitse arkea ja elämä normalisoituu. Turvallisuushakuisuus sai väistyä tavanomaisemman, talouden rattaista pyörittävän toimeliaisuuden tieltä.

Vulgaarin konstruktionistinen huomio, jonka mukaan pandemia päättyi, kun pandemiasta uutisointi päättyi, osoittautui siis paikkansapitäväksi. Korona kertoo raa’asti, että media ei ainoastaan kuvaa ulkopuolista todellisuutta, vaan luo päässämme olevat kuvat todellisuudesta. Pandemia lakkasi kiinnostamasta viimeistään silloin, kun median kirkas valokeila alkoi kohdistua muihin aiheisiin. Keväällä 2022 koronapandemia siivottiin verkkolehtien etusivuilta geopolitiittisten riskien ja Ukrainan sotaan liittyvien seuranta-artikkelien tieltä (Harjunemi 2023).

Erilaisten riskien leimaamassa monikriisiyhteiskunnassa toimitukset tekevätkin paitsi journalistisia myös kansalliseen riskinottohalukkuuteen ja yhteisen huomion jakautumiseen liittyviä päätöksiä. Kun journalistit pohtivat toimituskouksissaan, millaisin juttumuodoin ja millaisella volyyymilla käsillä oleva uutistapahtuma, kuten orastava pandemia, Suomen rajalla toteutettava hybridioperaatio tai kalifornialainen metsäpalo, tulisi käsitellä, tekevät he yleiseen kriisimieli-altaan vaikuttavia valintoja.

Mitä median riskitiedotustehtävän korostuminen kertoo median ja vallan suhteesta? Liberaalista perinteestä ponnistava mediateoria korostaa median roolia valppaana vallan vahtikoirana, neljäntenä valtiomahtina, joka

tarkkailee vallankäyttäjiä ja huolehtii, että väärinkäytöksistä joutuu tilille. Tai sitten mediaa ja eritoten journalistista uutismediaa tarkastellaan oleellisena tietoinfrastruktuurina, joka mahdollistaa järkipärisen poliittisen keskustelun ja tukee valvutunutta kansalaisuutta.

Monikriisin keskellä median voi kuitenkin nähdä liberaalien yhteiskuntien hallinnalle oleellisenä turvallisuuskoneistona. Michel Foucault (2010) kirjoittaa, että liberaalin hallinnan problematiikka niveltyy aina turvallisuuden ja riskinoton välisen tasapainon ympärille. Yhtäältä liberaali yhteiskunta pyrkii hallitsemaan mahdollisimman vähän ja hienovaraisesti, jotta markkinamekanismilla ja yritteliäisyydellä olisi tilaa kukoistaa. Toisaalta vapaiden subjektien autonomiaa korostavat hallinnan muodot sisältävät aina myös turvallisuusriskejä: liika vapaus voi jouduttaa esimerkiksi rikollisuutta tai epidemioiden leviämistä. Median tehtävänä on ylläpitää kansalaisten riskitietoisuutta ja usuttaa nämä toimimaan vastuullisesti – monikriisi kun vaatii kansalaiselta kykyä kartoittaa erilaisia uhkia ja toimia kulloisenkin riskitason vaatimalla tavalla. ■

VTT TIMO HARJUNIEMI on apurahatutkija Helsingin yliopistossa.

KIRJALLISUUS

- Beck, Ulrich (1992) *Risk Society: Towards a New Modernity*. Sage: London.
- Foucault, Michel (2010) *Turvallisuus, alue, väestö: hallinnallisuuden historia: Collège de France luennot 1977–1978*. Suom. Antti Paakkari. Tutkijaliitto: Helsinki.
- Gustafsson, Mia (2020) "Ylen korona-artikkeli nousi maailman luetuimpien joukkoon – saavutus on täysin poikkeuksellinen suomalaiselle julkaisulle". <https://yle.fi/a/3-11710952>. Viitattu 10.1.2024.
- Harjuniemi, Timo (2023) "A Topic Among Others – Examining the Attention Dynamics of the COVID-19 Pandemic Through Interviews with Finnish Journalists". *Journalism* 24:12, 2723–2740.
- Lippmann, Walter (1922/1998) *Public Opinion*. Transaction Publisher: New Brunswick.
- Lähde, Ville (2023) "Mitä on monikriisi?" *Bios-tutkimusyksikkö*. <https://bios.fi/mita-on-monikriisi/>. Viitattu 10.1.2024.
- Nelskylä, Lea (2021) "Median pitää rohkaista ihmisiä pois koronapelistä, sanoo HS:n toimituspäällikkö Esa Mäkinen – "Mika Salminen ei tule taluttamaan meitä karaokeen". <https://yle.fi/a/3-12094285>. Viitattu 10.1.2024.
- Tilastokeskus (2021) "Median merkitys on kasvanut pandemian aikana – monet ikäihmiset ovat ottaneet melkoisen digiloikan". <https://www.stat.fi/tietotrendit/artikkelit/2021/median-merkitys-on-kasvanut-pandemian-aikana-monet-ikaihmiset-ovat-ottaneet-melkoisen-digiloikan/>. Viitattu 10.1.2024.